

ESKİ VE YENİ DİPLOMASİ (DOKTORA TEZİ ÖZETİ)

Hüner TUNCER

Diplomasi, hiç kuşkusuz, dil, din, ırk, gelenekler ve görenekler yönünden, birbirinden çok farklı topluluklar arasında ilişki kurmaya yarayan araçların başında gelmektedir. Özellikle içinde yaşadığımız nükleer çağda, diplomasi kurumunun taşıdığı önem büyük ölçüde artmıştır. Yeryüzünün en uzak bir köşesinde beliren bir kıvılcımın bir anda tüm dünyayı sarabileceği bu dönemde, insanlar gözlerini umutla diplomasi yöntemine çevirmiştir.

Dünyadaki milyonlarca insanın yazgısı, barış, ilerleme ve güvenlik, devletler arasında diplomatik yollarla gerçekleştirilen görüş değişimine ve bunun sonucunda ortaya çıkan siyasal, ekonomik ve askerî alanlardaki ilişkilere bağlıdır. Dünya ulusları arasındaki bağımlılığın arttığı oranda, diplomasinin de devletler-arası ilişkileri düzenlemedeki payı artmaktadır. İşte bu nedenle, devletler-arası ilişkileri yürütmede ve uluslararası uyuşmazlıkları çözmeye uygulanacak diplomasi yönteminin türü ve bu yöntemi yürütecek kişilerin nitelikleri büyük önem kazanmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılda diplomatik güç ve onur kazanmanın başlıca yolu savaş kazanmaktı. Ancak, günümüzde savaşdaki güç yerini büyük ölçüde barıştaki güce bırakmıştır. Barıştaki gücü ise, devletlerin ekonomik, teknolojik ve diplomatik alanlardaki gücü oluşturmaktadır. Bugün artık dış politikasını öncelikle askerî güce dayandıran ve saldırgan bir politika izleyen devletlere uluslararası ilişkilerde güven duyulmamaktadır. Bu durumda, gelecekteki devletler-arası ilişkilerin, büyük ölçüde, diplomasiye ve diplomatik yeteneklere dayanacağı ve bu öğeleri vurgulayacağı söylenebilir.

Diplomasi kurumunun uygarlığın başlarından beri, hatta bundan çok daha önceleri bile var olduğu görülür. Tarihte uygulanan ilk diplomasi yöntemi *ad hoc* bir nitelik taşımaktaydı, yani diplomasi temsilcileri, belirli bir amacı ya da görevi gerçekleştirmek için, geçici bir süreyle yurt dışına gönderilirler ve bu görevi yerine getirdikten sonra

ülkelerine geri dönerlerdi Bu diplomasi yönteminin örneklerine Hititlerde, Eski Mısırlılarda, Yunan şehir-devletlerinde, Romalılarda ve Bizans'ta rastlamak mümkündür. Diplomasi yönteminin evriminde, özellikle, Eski Yunanlıların katkısı çok büyük olmuştur. "Açık diplomasi" anlayışına, diplomatik dokunulmazlıklara saygıya, konsolosluk kurumunun başlangıcına ve çok-yanlı diplomasi'nin ilk örneklerine Eski Yunan'da rastlanabilirdi.

Ad hoc diplomasiden sürekli diplomasiye geçiş, ilk kez on beşinci yüzyılda İtalyan şehir-devletleri tarafından gerçekleştirilmiştir. İtalyanlar, diplomasiye uzun süreli bir etkinlik gözüyle değil, hemen o andaki amaçlarını gerçekleştirmeye yarayacak bir şans oyunu gözüyle bakmaktaydı. İşte bu nedendir ki, bunların geliştirdikleri diplomasi anlayışı ve yöntemi de yalan, hile, kurnazlık ve aldatmacalara dayanmaktaydı. Bu kuşku ve güvensizlik ortamında diplomatın başlıca amacı, kendi aldanmadan başkalarını aldatmak oluyordu.¹

On beşinci ve on altıncı yüzyıllara egemen diplomasi anlayışına ve yöntemine nasıl büyük ölçüde İtalyanlar yön vermiş ise, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllar diplomasisine de büyük ölçüde yön ve biçim veren Fransızlar olmuştur. Özellikle Kral XIV. Louis (1638-1715) döneminde, Fransa'nın Avrupa'da benimsenen genel diplomasi anlayışı ve yöntemi üzerindeki etkisi doruğuna ulaşmış ve 1789 Fransız Devrimi'ne kadar geçen süre içerisinde, Fransa'nın geliştirmiş olduğu diplomasi yöntemi tüm Avrupa'ya örnek olmuştur.

On yedinci, on sekizinci ve hatta on dokuzuncu yüzyıllarda Avrupa'da uygulanan diplomasi yönteminin en belirgin özelliği, diplomasi'nin büyük ölçüde hükümdarlar eliyle yürütülmesiydi. Bu yüzyıllarda elçilere hükümdarların özel temsilcileri gözüyle bakılmaktaydı. Elçiler, hükümdarların kararlarını ve politikalarını yürütmekle yükümlüydü. Dış politika ve diplomasi kamuoyuna tümüyle kapalı, yalnızca hükümdarı ve saray adamlarını ilgilendiren alanlardı.²

¹ Örneğin, Kral XI. Louis (1423-1483) daima yararlı yalanlar söylemekle övünür ve bir elçinin vermiş olduğu bir sözden bir ötekinin sorumlu tutulamayacağını söylerdi. Kralın elçilerine vermiş olduğu şu yönerge, çağının diplomasi anlayışını yansıtmak yönünden oldukça ilginçtir: "Size yalan söyleyenlere, siz daha çok yalan söyleyin." Bkz.: Paul Reinsch, *Secret Diplomacy*, New York, Harcourt, Brace and Company, 1922, s. 28. Ayrıca, bkz.: *The New Cambridge Modern History*, Vol. I, Cambridge, 1957, s. 266.

² On yedinci yüzyıl sonlarında yaşamış olan Fransız yazar ve düşünürlerinden François de Callieres, "Hükümdarlarla Görüşme Sanatı" adlı yapıtında bu konuya ilişkin görüşlerini şöyle dile getirmektedir: "Önemli sorunların büyük bir bölümü, gizli olarak birkaç bakan tarafından ele alınmakta, görüşülmekte ve çözülmektedir." Bkz.: *Ibid.*, s. 239.

On yedinci ve on sekizinci yüzyıl diplomasisi de, on beşinci ve on altıncı yüzyıl diplomasisi gibi, büyük ölçüde yalan, hile, iki yüzlülük ve entrikaya dayanmaktaydı. Diplomasinin amacı, barışı ya da devletler arası ticarî ilişkileri geliştirmekten çok, güç savaşımını hızlandırmak, siyasal utkular kazanmak ve savaş yoluyla elde edilemeyenleri entrika ve hile yollarıyla elde etmek oluyordu. Bu döneme, "bir elçi, yabancı bir ülkeye ülkesinin iyiliği için, yalan söylemek üzere gönderilen dürüst bir kişidir" görüşü egemendi.³

İşte, Birinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde uygulanan bu diplomasi yöntemini, genellikle, birçok yazar ve düşünür "eski" diplomasi olarak tanımlamıştır.

"Eski" diplomasi döneminde, kendine özgü kuralları ve uygulanışı ile özgün bir diplomasi tekniğine sahip olan Osmanlı diplomasisi önemli bir yer tutar. Osmanlı diplomasisi, on sekizinci yüzyılın sonlarına değin tek-yanlı yani *ad hoc* bir nitelik taşımıştır. Ancak on sekizinci yüzyılın sonlarında, Osmanlı Devleti sürekli diplomasi yöntemini uygulamaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı ertesinde, Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'un ortaya attığı "açık diplomasi" kavramı ile, yeni bir diplomasi türü sahneye çıkmış ve bu diplomasi yöntemi "yeni" ya da "parlamentar" diplomasi olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.⁴ Yeni diplomasi, bir ölçüde Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaygın bir biçimde uygulanmakta olan "gizli diplomasi"ye tepki niteliğinde doğmuştur ve büyük ölçüde kamuoyuna açıktır.

Günümüzdeki diplomasi uygulamasının en önde gelen özelliklerinden biri, diplomasinin meslekten diplomatlar yerine, giderek politikacılar eliyle yürütülmesi olgusudur. Son zamanlarda iletişim ve ulaştırma alanlarında kazanılan büyük hız nedeniyle, devlet ve hükümet başkanları ya da dışişleri bakanları kolaylıkla dış ülkelere gidebilmekte ve buralarda diplomatik görüşmeleri kendileri yürütebilmektedir.

³ Diplomatların hırsızlık yapmaları, rüşvet almaları ve casusluk yapmaları da bu yüzyıllarda oldukça olağan karşılanmaktaydı. "Bir tavus kuşu kadar kibirli ve bir uşak kadar aç gözlü; ne yaptıklarını söyler, ne de söylediklerini yapar." İşte, on sekizinci yüzyıl diplomatlarından Talleyrand'ı tanımlayan birkaç söz. Bkz.: Chaytor, *European History*, Vol. IV, London, The Gresham Publishing Co., t.y., s. 68.

⁴ 8 Ocak 1918 tarihinde, Woodrow Wilson (1856-1924) tarafından açıklanan "On-dört Nokta"nın birincisi şöyleydi: "Açık yürütülen görüşmelerin sonucunda varılacak açık sözleşmeler" ve "Diplomasi, bundan böyle daima kamuoyunun gözleri önünde yürütülecektir."

Yeni diplomasi kolaylıkla propagandaya dönüşebilir çünkü diplomatik görüşmeler büyük ölçüde kamuoyunun gözleri önünde yürütül-
mekte ve taraflar, genellikle, birbirleri yerine dünya kamuoyunu mu-
hatap olarak almayı yeğlemektedir. Günümüzde birçok uluslararası
konferans ve görüşmenin yalnızca propaganda amacıyla toplandığı ya-
ni burada amacın, taraflar arasında bir uzlaşma zemini bulmaktan
çok, dünya kamuoyunu etkilemek olduğu savı giderek güç ve destek
kazanmaktadır. Dünya kamuoyunun gözleri önünde yürütülen bu çok-
yanlı konferans ve görüşmelerde, tarafların öncelikle kendi görüşleri-
nin propagandasını yaptıkları ve birbirlerini kıyasıya suçladıkları gö-
rülmüştür.

Günümüz diplomasisinde gözlenen bir başka olgu da, uluslararası
ilişkilerde ekonomik ve sosyal öğenin kazandığı önemdir. Dünyamız-
da bugün var olan zengin ve fakir ülkeler ayırımı, dünya barışını teh-
dit eden çok önemli bir gelişmedir ve bu nedenle, devletler, diplomasi-
lerinde öncelikle ekonomik ve sosyal sorunlara ve bunların çözümüne
ağırlık vermektedir. Bunun sonucu, bugünün diplomatı giderek artan
ölçüde ekonomik ve sosyal sorunlarla uğraşmak durumunda kalmış-
tır.⁵

Yeni diplomasi yöntemi çok-yanlıdır. Birinci Dünya Savaşı önce-
sinde görülen ve sürekli olmayan bir nitelik taşıyan çok-yanlı diplo-
masi yöntemi, yerini bu Savaşın ertesinde sürekli konferans diploma-
sisine bırakmıştır.⁶ Birinci Dünya Savaşı ertesinde kurulan ve evren-
sel bir nitelik taşıyan Milletler Cemiyeti Örgütü ile, devletler arasın-
daki siyasal sorunların görüşülmesi ve tartışılmasında yeni bir yönte-
min uygulanmasına geçilmiştir.

Yeni ya da parlamenter diplomasi, devletlerin uluslararası örgüt-
ler nezdine atadıkları sürekli temsilcilikleri ya da delegasyonları eli-
le yürütülür. Parlamenter diplomasi yönteminin, özellikle bazı konu-
ların görüşülmesi ve tartışılmasında çok yararlı olduğu saptanmıştır.
Örneğin, insan hakları, silahsızlanma, çevre kirliliği ve ortak güven-

⁵ Bugün artık birçok ülke dışişleri bakanlıkları, diplomat seçiminde bulunurken, adayların tarih ya da hukuk öğrenimi görmüş olmalarından çok, ekonomi öğ-
renimi görmüş olmaları koşulunu aramaktadır.

⁶ On yedinci yüzyılda toplanan Westphalia Kongresiyle (1648) başlayan ve on dokuzuncu yüzyılda Viyana (1815), Troppau (1820), Laibach (1821), Verona (1822), Paris (1856), Berlin (1878), Algesiras (1906), Londra (1913), Bükreş (1913) ve La Haye Barış Konferansları ile süren "kongreler sistemi", Avrupa'nın büyük devletlerini zaman zaman biraraya getiren ve bunların aralarındaki ortak sorunlara çözüm getirmeye uğraşan bir danışma mekanizmasından öteye gidememiştir.

liğin sağlanması gibi tüm devletleri ilgilendiren genel nitelikteki sorunlar ya da devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel anlaşma ve sözleşmelerin yapılması konularında olduğu gibi. Bunun nedeni, devletlerin doğrudan doğruya ulusal çıkarlarını ilgilendirmeyen konularda anlaşmaya ve uzlaşmaya daha yatkın olmalarıdır.⁷

Günümüzde ikili ve çok-yanlı diplomasi yöntemlerinin yanısıra, bir diğer diplomasi yönteminin de giderek daha sık uygulanması olgusuna tanık olmaktayız. Bu devlet ya da hükümet başkanları eliyle yürütülen doruk diplomasisi yöntemidir. İçinde yaşadığımız nükleer çağda, barışın korunması genellikle hemen ya da en kısa zamanda diplomatik kararların alınmasını gerektirmekte ve bu da en üst düzeyde yürütülen görüşmeleri bir ölçüde haklı çıkarmaktadır. Ulaştırma alanında kazanılan hız, günümüzde doruk diplomasisi uygulamasını çok büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

Günümüzdeki uygulamaya bakacak olursak, eski ve yeni diplomasi yöntemlerinin yanyana ve birbirlerini tamamlamak üzere kullanıldıklarını görürüz. Devletler, ulusal çıkarlarını ve güvenliklerini doğrudan doğruya ilgilendiren sorunların çözümünde ikili, yani eski diplomasi yöntemini, tümünü ilgilendiren ortak sorunların çözümünde ise çok-yanlı, yani yeni diplomasi yöntemini uygulamayı yeğlemektedir. Çağımızda egemen olan ortamın henüz bir dünya devleti ya da bir dünya hükümetinin kurulmasından çok uzak olması nedeniyle, çok-yanlı diplomasi, devletler arasındaki tüm uyuşmazlıkların çözümünde istenilen başarıyı sağlayamamakta ve gücü, bu yöntemi yürüten devletlerin ona vermeyi kabul ettikleri güçle sınırlı kalmaktadır. Başka bir deyişle, devletler, henüz merkezi bir yasama örgütünün kendilerinin onayı alınmadan, uluslararası yasalar yapmasına hazır değildir. Örneğin, Birleşmiş Milletler, bugünkü durumuyla "ulusal güç" ögesinin başrolü oynadığı bir sahne ve çıkarlarının aynı yönde olduğu alanlarda, ulusların oluşturduğu gönüllü topluluğun sınırlı bir aracıdır.⁸

Dünyamız şimdi bir dönüm noktasında bulunmaktadır : Bir yanda dünya barışı, öte yanda yok olma tehlikesi. Yeryüzünün her yanındaki insanların yazgısı, ayrılamayacak bir biçimde birbirine bağlanmıştır ve daha iyi bir dünyaya ulaşma, ancak çatışma yerine karşılıklı işbirliği yoluyla gerçekleşebilecektir. Bu işbirliğini gerçekleştirmenin başlıca yolu ,tüm ulusların ve hükümetlerin yeni bir bakış açısına sa-

⁷ Inis L. Claude, "Multilateralism, Diplomatic and Otherwise," *International Organization*, Vol. 12, No. 1 Winter 1958), s. 48.

⁸ Cecil V. Crabb, *Policy-Makers and Critics*, New York, Praeger Publishers, 1976, s. 148.

hip olmaları ve yeni yükümlülüklerin bilincine varmalarındır. Eğer dünyadaki tüm insanlar, bundan önce daha dar çerçeveli ulusal amaçların gerçekleştirilmesine yönelik yükümlülüklerini, bu kez barış ve uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi amacına yönettirlerse ,dünyamızın şu anda içinde bulunduğu dönüm noktasını yok olma tehlikesinden barış yönüne çevirmede yardımcı olabilirler.

SUMMARY OF THE THESIS

Diplomacy has been defined as "old" and "new" diplomacy by many authors and diplomatists in order to show the evolution of the diplomatic method throughout history. "Old diplomacy" is the bilateral and traditional diplomatic method which was implemented in the period before the First World War. This diplomacy was to a great extent "secret diplomacy", that is, it was not open to public opinion and was the business of only a small and limited group. This diplomatic method was conducted by the sovereigns themselves and the ambassadors were regarded as the private representatives of the sovereigns. What was called as "old diplomacy" relied much on lies, intrigues, hypocrisy and deceit and for the diplomats of this period telling lies, not keeping one's promises, interfering in the domestic affairs of a country and even killing men for political purposes were considered as legal.

After the First World War, the American President Woodrow Wilson put forward a new principle called the "open diplomacy" and in this way, a new diplomatic method appeared on the international scene, defined as "new" or "parliamentary" diplomacy "New diplomacy" is to a great extent open to public opinion, it is conducted mostly by politicians, it can easily be transformed into propaganda and it deals mainly with economic and social problems. "New diplomacy" is multilateral, that is, it is executed by international organizations and other international forces.

Today we witness the fact that "old" and "new" diplomacy are being implemented side by side, completing one another. States seem to prefer to use the bilateral or the traditional diplomatic method, named as "old diplomacy", to solve the problems which directly concern their national interests or securities. On the other hand, they prefer to use the multilateral diplomatic method called as "new diplomacy", to solve the problems which concern them all and which they are unable to solve unilaterally, such as pollution, population

explosion, respect for human rights, etc. The power and the success of multilateral diplomacy is limited in our age because the nation-states are not yet willing and ready to accept the existence of a world state or a world government above them making binding decisions. One can talk of the absolute success of "new diplomacy" only when nations adopt new value systems and new attitudes, that is, when they give priority to the interests of the international community over national interests.